

TURINYS

PASTABA DĖL KARALIŠKŲJŲ ASMENŲ VARDŲ	9
PROLOGAS	13
PIRMA DALIS Netektys ir meilė	31
PIRMAS Dvylika dienų	33
ANTRAS Garbingas berniukas	51
TREČIAS Prikaustytas prie ligos patalo	63
KETVIRTAS Nuoma, kurią moki už gyvenimą	75
PENKTAS Šaltakraujiškumas ir drąsa	87
ŠEŠTAS Taisyklės, kurių reikia laikytis	93
SEPTINTAS Spinduliuojantis gyvumas	103
AŠTUNTAS Patobulėjęs visais atžvilgiais	109
DEVINTAS Daugiau nei paprastas draugas	121
ANTRA DALIS Laimingos dienos	139
DEŠIMTAS Nepamiršk savo Medaus avelės	141
VIENUOLIKTAS Paaukuota karieta	163
DVYLIKTAS Puiki partnerė	173
TRYLIKTAS Šeimos reikalai	183
KETURIOLIKTAS Ištrūkė iš maišaties	199
PENKIOLIKTAS Mano širdis sutuksi	215
TREČIA DALIS Kelias į sostą	223
ŠEŠIOLIKTAS Milžiniškas džiaugsmas	225
SEPTYNIOLIKTAS Trokštantis gerai atlikti savo darbą	233

AŠTUONIOLIKTAS	Šeimos krizės	247
DEVYNIOLIKTAS	Ramus laiko tarpnis	265
DVIDEŠIMTAS	Vienas asmuo	277
DVIDEŠIMT PIRMAS	Mirties saulėlydis	289
DVIDEŠIMT ANTRAS	Lemties ašaros	301
KETVIRTA DALIS	Karališkoji pradžia	327
DVIDEŠIMT TREČIAS	Tiesus ir didžiai orus	329
DVIDEŠIMT KETVIRTAS	Jo brolio šešėlis	351
DVIDEŠIMT PENKTAS	Paprastumas ir orumas	367
DVIDEŠIMT ŠEŠTAS	Transatlantinis triumfas	381
DVIDEŠIMT SEPTINTAS	Mes nugalėsime	397
PENKTA DALIS	Karo metai	425
DVIDEŠIMT AŠTUNTAS	Dalijimasis kančia	427
DVIDEŠIMT DEVINTAS	Draugai amerikiečiai	457
TRISDEŠIMTAS	Įvykių eiga keičiasi	483
TRISDEŠIMTAS PIRMAS	Normandijos operacija	501
ŠEŠTA DALIS	Neišdildomas palikimas	523
TRISDEŠIMT ANTRAS	Keičiasi sargybos pamaina	525
TRISDEŠIMT TREČIAS	Pakvipo meile	541
TRISDEŠIMT KETVIRTAS	Saulės šviesa ir debesys	555
TRISDEŠIMT PENKTAS	Atsisveikinimas, su meile	579
PADĖKA		599
SANTRUMPŲ IR NUOTRAUKŲ ŠALTINIAI		607
APIE AUTORĘ		613
CITATŲ ŠALTINIAI:		

PASTABA DĖL KARALIŠKŲJŲ ASMENŲ VARDŲ

Karališkosios šeimos nariai turi po keletą vardų ir tai dažnai sukelia painiavą. Taip yra dėl šių žmonių mažybinių vardų, o ypač dėl neišvengiamų permainingų keičiantis jų, ypač pirmųjų eilėje į sostą, titulams.

Šioje knygoje karalius Jurgis VI vadinamas įvairiai: princu Albertu (vardu, duotu jam gimus), Albertu, Berčiu (šia pravarde šeimoje jis vadinamas visą gyvenimą), Jorko kunigaikščiu (1920 m. tėvo jam suteiktas titulas), Jurgiu VI (vardu, kurį jis pasirinko iš keturių krikšto vardų, kai 1936 m. įžengė į sostą) ir karaliumi.

Karalienė Elžbieta vadinama ledi Elžbieta Bous-Lajon, Elžbieta, Jorko kunigaikštienė (tai jos titulas, įgytas 1923 m. ištekėjus už Jorko kunigaikščio Alberto), karaliene Elžbieta (ši titulą ji gavo 1936 m. jos vyrui įžengus į sostą), karaliene ir Karaliene Motina (po vyro mirties 1952 m.).

Princesė Elžbieta, būsimoji karalienė Elžbieta II, vadinama princese Elžbieta (vardu, duotu jai gimus), Lilibete (pravarde, kurią ji pati susigalvojo vaikystėje), karaliene Elžbieta II (jai sėdus į sostą 1952 m. vasario mėnesį) ir karaliene.

Princesė Margareta, jaunesnioji Jurgio VI ir karalienės Elžbietos duktė, vadinama princese Margareta (vardu, duotu jai gimus) ir Margareta.

Karalius Jurgis V iš pradžių vadinamas princu Jurgiu, o vėliau – Jurgiu V.

Karalienė Marija* iš pradžių vadinama princese Mei – taip ji vadinta nuo pat gimimo, o vėliau, 1910 m. sostą užėmus jos vyrui Jurgiui V, – karaliene Marija.

Karalius Eduardas VIII, vyresnysis karaliaus Jurgio VI brolis, vadinamas princu Eduardu, Eduardu, šeimoje – Deividu, Velso princu (jo titulas nuo 1910 m. iki 1936 m. sausio mėnesio, kai jis tapo karaliumi mirus Jurgiui V) ir Vindzoro kunigaikščiu (šį titulą jam suteikė brolis po sosto atsisakymo 1936 m. gruodžio mėnesį).

Wallis Warfield Simpson, Vindzoro kunigaikščio žmona, po vedybų su kunigaikščiu 1937 m. vadinama ponja Simpson, Wallis ir Vindzoro kunigaikštienė.

Princas Henrikas, jaunesnysis Jurgio VI brolis, vadinamas Henriku, o ne Hariu, kaip buvo įprasta šeimoje (kad nebūtų painiavos, nes jo sesers Marijos vyras irgi Harry'is), taip pat Glosterio kunigaikščiu (titulą 1928 m. jam suteikė tėvas Jurgis V).

Princesė Alisa, Glosterio kunigaikštienė, vadinama Glosterio kunigaikštienė ir Alisa. (Karalienė Elžbieta II savo tetai princesės titulą skyrė tik 1974 m., kai mirė jos vyras.)

Princas Jurgis, kitas jaunesnysis Jurgio VI brolis, vadinamas ne tik princu Jurgiu, bet ir Džordžiu (mažybine pravarde, vartota šeimoje), taip pat Kento kunigaikščiu (šį titulą 1934 m. jam suteikė karalius Jurgis V).

Princesė Marina, princas Jurgio žmona, vadinama princese Marina, Kento kunigaikštienė ir Marina.

Princesė Marija, jaunesnioji Jurgio VI sesuo, vadinama princese Marija.

Henry'is Lascellesas, 6-asis Harvudo grafas, princesės Marijos vyras, vadinamas Harry'iu Lascellesu, o vėliau, kai 1929 m. po tėvo mirties paveldės grafystę, – Harry'iu Harewoodu.

Princas Jonas, jauniausias Jurgio VI brolis, bus vadinamas princu Jonu ir Džoniu – taip jis šeimoje vadintas iki pat mirties 1919 m. (būdamas trylikos metų mirė nuo smarkaus epilepsijos priepuolio).

* Pagrindinis oficialus jos vardas lietuvių kalba – Marija Teksietė (čia ir toliau – *vert. past.*).

PASTABA DĖL KARALIŠKŲJŲ ASMENŲ VARDŲ

Kiti istoriniai ir tolimesni karališkosios šeimos nariai vadinami jiems suteiktais titulai: pavyzdžiui, karalius Eduardas VII arba Eduardas VII ir karalienė Aleksandra* arba Aleksandra (karaliaus Jurgio VI seneliai).

Paprastumo dėlei nevartojami titulai (kreipiniai) Jo arba Jos Karališkoji Didenybė ir Jo arba Jos Didenybė, nebent išimtiniais atvejais arba citatose.

* Pagrindinis oficialus jos vardas lietuvių kalba – Aleksandra Danė.

*„Jie buvo išvermingesni ir tvirtesnės valios
nei atrodė.“*

Karalius Jurgis VI ir karalienė Elžbieta per dvidešimt penktąsias vestuvių sukaktuves 1948 m. balandžio 26 d.

PROLOGAS

TEIGINYS, KAD VIENA karališkoji pora išgelbėjo šimtmečius gyvavusią Didžiosios Britanijos monarchiją, yra labai skambus ir drąsus. Tačiau kaip tik gelbėtojais tapo karalius Jurgis VI ir karalienė Elžbieta, vėliau vadinta Karaliene Motina (arba, kreipiantis meiliai, Karaliene Mama), o viską lėmė istorinis atsitiktinumas ir asmeninės savybės, padėjusios jiems pelnyti britų visuomenės susižavėjimą ir palaikymą. Savo vertybes ir pareigos jausmą juodu perdavė dukrai Elžbietai; ji 1952 m. soste pakeitė tėvą. Karalienė Elžbieta II tapo ilgiausiai per visą Didžiosios Britanijos istoriją valdžiusia ir, be abejonės, populiariausia monarche.

Istorinį atsitiktinumą lėmė konstitucinė krizė, kurią sukėlė vyresnysis Jurgio VI brolis karalius Eduardas VIII, 1936 m. atsisakęs sosto dėl Bažnyčios, valdžios ir visuomenės pasipriešinimo jo planuotoms vedyboms su amerikiečių visuomenės įžymybe Wallis Simpson. Ji, išsiskyrusi su vienu vyru, tuo metu jau skyrėsi ir su antruoju, tad buvo laikoma netinkama tapti karaliene, nes monarchas yra nominalus Anglikonų Bažnyčios, draudusios išsituokusiems žmonėms sudaryti naujas bažnytines santuokas, vadovas. Kai Eduardas, nepaisydamas ministro pirmininko Stanley'io Baldwinio patarimo, griežtai pareikalavo pripažinti Wallis karaliene, Baldwinas ir jo kabineto nariai pagrasino visi drauge atsistatydinti. Galiausiai Eduardas VIII pasirinko ne karūną, o poniją Simpson.

Sukrėstas vyresniojo brolio sprendimo, Jurgis VI vis dėlto susitaikė su likimu. Tvirtas būdas ir ryžtas padėjo jam tapti išskirtiniu lyderiu. Penkioli-

ka jo valdymo metų žmona karalienė Elžbieta lydėjo jį kiekviename žingsnyje – palaikydama, padrašindama, išmintingai patardama.

Nepaprasta jų sąjunga truko iki pat Jurgio VI mirties, sulaukus penkiasdešimt šešerių. Elžbietai tuomet buvo tik penkiasdešimt vieni, o išgyveno ji beveik 102 metus. Penkiasdešimt našlavimo metų, per kuriuos ji – linksma Karalienė Mama – buvo mylima britų tautos ir viso pasaulio, nustelbė beveik tris dešimtmečius trukusią sėkmingą ir laimingą santuoką, apie kurią ir bus pasakojama šioje knygoje. Britų aktorius Colinas Firthas yra sakęs, kad nė nenutuokė, jog Karalienė Motina buvo Jurgio VI žmona. Tai sužinojo tik gavęs vaidmenį pelniusiame „Oskarą“ kino filme „Karaliaus kalba“ apie monarcho pastangas įveikti slegiantį mikčiojimą.

Bene svarbiausias karaliaus Jurgio VI ir karalienės Elžbietos santuokos bruožas – jūdvių pavyzdinga pareiga ir tarnystė, ypač per sunkų Didžiajai Britanijai išbandymą Antrojo pasaulinio karo metais. Adolfas Hitleris į karalių ir karalienę taikėsi nuo pirmųjų karo dienų. Vokiečių bombonešiai devynis kartus atakavo Bakingamo rūmus. Kartą monarchui ir jo sutuoktinei tik per plauką pavyko išvengti tiesioginio smūgio.

Pradėjusi tyrinėti Jurgio ir Elžbietos gyvenimus, greitai supratau, kad jie susipynę tvirčiau, nei visiems žinoma. Tai ne tik jaudinanti meilės istorija, kupina netikėtų ir sukrečiančių vingių, bet ir pasakojimas apie įkvėpimą sudėtingiausiomis aplinkybėmis: būta ir pasikartojančių asmeninių tragedijų bei negalavimų, ir dviejų pasaulinių karų baisumų, ir nepagydomų ligų. Kartu tai istorija apie ištvermę ir bendrą džiaugsmą.

2023 m. minint karaliaus Jurgio VI ir karalienės Elžbietos vestuvių šimtmetį, regis, buvo proga apmąstyti, kokie jie buvo, kas lėmė jų tvirtą santuoką ir kaip jie pakeitė pasaulį. Kaip jis pamažu prisijaukino savo darbą? Kaip šis iš prigimties drovus vyras įgavo pasitikėjimo vadovautis savo nuovoka ir bendrauti su kitais? Kaip ji subrendo ir, galima sakyti, iš nerimtos aristokratės tapo pilietišku stiprybės šaltiniu savo vyrui, šeimai ir tautai? Kaip jai sekėsi derinti karaliaus sutuoktinės pareigas ir motinos vaidmenį?

Neišdildomas jų palikimas – dukra karalienė Elžbieta II, kuria visi žavėsis ne tik dėl jos nenuilstamos tarnystės, bet ir dėl išminties bei kuklumo.

Antroji jų duktė Margareta po tėvo mirties taps širdies skausmu ir motinai, ir seseriai. Pažeidžiama ir išlepinta, ji taip ir neatras deramo vaidmens, nors turės ne vieną pranašumą.

Jos Didenybei karalienei Elžbietai II leidus, galėjau tris mėnesius praleisti Karališkajame archyve Vindzoro pilyje ir kelias dienas – Glamso pilyje*, jos motinos protėvių Bousų-Lajonų – Stratmoro grafų – namuose. Tokia didžiulė galimybė susipažinti su archyvine medžiaga – išskirtinė žmogui, nepaskirtam oficialiu biografu.

Pasiekti Vindzoro pilyje esantį archyvą – užduotis ne iš lengvųjų. Su kuprine ant pečių kasdien turėdavau įveikti daugiau nei šimto pakopų viduramžiškus akmeninius laiptus (tas pats kas užlipti į dešimtą namo aukštą), o rankose nešdavausi pietus, kad netektų kopti dar kartą. Atlygis už šias pastangas būdavo Apvaliojo bokšto viršūnėje įsikūrusi skaitykla – jauki, tyli, darbingai nuteikianti patalpa. Kad nusigaučiau į Glamą, iš Londono skridau į Edinburgą, paskui pusantros valandos važiauvau automobiliu ir beveik antra tiek kopiau į bokštą. Ši užgriozdinta erdvė buvo vos šildoma, tačiau joje galėjai rasti lobyną laiškų ir kitų dokumentų, daugiausia rašytų ranka.

Mano tiriamasis darbas apėmė ir pagyvenusių draugų bei šeimos narių, sutikusių pasidalyti naudingomis išvalgomis, atsiminimus. Tačiau plačiausiai karaliaus Jurgio VI ir karalienės Elžbietos gyvenimą atskleidė jų dienoraščiai ir laiškai. Elžbietos laiškai – gyvi ir dažniausiai linksmi, tačiau apgalvoti, o kai reikia – net aštrūs. Jos dienoraščiai, protarpiais rašyti jai einant trečią dešimtį, nėra tokie brandūs kaip išsamus jos vyro 1939–1947 m. metraštis, bet irgi ne mažiau iškalbingi.

Istorija, slypinti knygose odiniais viršeliais ir monogramomis žymėtame rašomajame popieriuje, atvėrė ir jų stiprybes, ir silpnybes, sudėtingą atmosferą ir įvykius šeimoje, povandenines intrigų ir paslapčių sroves monarcho dvare. Per šturpius karo meto oro antskrydžius ir tvyrant invazijos grėsmei, būdavo ir netikėtų malonumų: tai savaitgalio išvykos pamedžioti, kino filmai, vaidinimai, golfas, važinėjimas dviračiais, jodinėjimas žirgais, šokių vakarai. Šiuose archyvinuose dokumentuose taip pat atsiskleidžia

* *Glamis Castle* (angl.).

karaliaus ir karalienės požiūris į jų santykius su Winstonu Churchilliu, kuris 1940 m. gegužę tapo ministru pirmininku. Jie kartu pietaudavo, vakarienė audavo, susitikdavo kitomis progomis, ir jų bendravimas gerokai peržengdavo įprastų kassavaitinių oficialių monarcho ir ministro pirmininko susitikimų ribas.

Šiuos dokumentus papildo kita, dar netyrinėta archyvinė medžiaga, nušviečianti karališkosios poros santykius su būriu politinių bei karinių lyderių ir parodanti, kad, aplinkinių vertinimu, juodu dirbo kaip darnus, vienas kitą palaikantis tandemas. Jurgio VI ir Elžbietos „ypatingi santykiai“ su svarbiausiomis amerikiečių figūromis, pradedant prezidentu Franklinu D. Rooseveltu ir baigiant žemesnio rango veikėjais, šioje archyvinėje medžiagoje sužiba netikėtomis spalvomis, atskleidžiančiomis ir susižavėjimą, ir susierzinimą.

Britų karališkoji šeima iš esmės yra uždara ir apipinta mitais, kurių didumą pati ir sukūrė. Tik XX a. pabaigoje, spaudai atsikračius pagarbų požiūrio, bulvariniai leidiniai savo puslapius ėmė pildyti faktais su spekuliacijomis. XXI a. „Netflix“ seriale „Karūna“ kūrėjai žengė dar toliau ir pristatė nuostabiai nufilmuotą, bet iš esmės išgalvotą pasakojimą apie monarchiją, ir žiūrovai jį priėmė kaip tikrą. Tai buvo didžiulis šuolis nuo Jurgio VI ir karalienės Elžbietos laikų, kai Bakingamo rūmai griežtai kontroliavo visą informaciją apie karališkąją šeimą.

Jos prievaizdai buvo karaliaus ir karalienės aukščiausieji patarėjai – „dvariškiai“. Tai buvo aristokratai ir išsimokslinę, karinį laipsnį įgiję žmonės, kurių daugelis kadaise didvyriškai kovėsi Pirmajame pasauliniame kare. Jų ryšiai britų visuomenėje, parlamente ir Vaitholo gatvėje* buvo įspūdingi. Jie žinojo tai, ko nežinojo kiti, todėl šiuolaikinis biografas, remdamasis ne tik jų, bet ir karališkosios šeimos narių laiškais bei dienoraščiais, gali geriau suprasti Jurgio VI, Elžbietos ir jų šeimos istoriją.

Pirmasis šių dvariškių buvo seras Alanas Lascellesas – eruditas ir valdingas asmuo, karališkajai šeimai tarnavęs dvidešimt septynerius metus. Aštuoniolika iš jų dirbo karaliaus Jurgio V, karaliaus Eduardo VIII, karaliaus

* Šioje Londono gatvėje daug vyriausybinių įstaigų. Kartais Vaitholu pavadinama Didžiosios Britanijos vyriausybė.

Jurgio VI ir karalienės Elžbietos II asmeniniu sekretoriumi. Buvo įtakingiausias ir problemiščiausias vidinio karališkojo rato žmogus.

Vaikystėje tėvas jį lygino su Tomiu Buožgalviu, nes galva buvo didelė, o kūnas liesas. Nuo tada visi jį ėmė vadinti Tommy'iu, tik Winstonas Churchillis į jį visada kreipdavosi vardu Alanas. Bėgant dešimtmečiams, Tommy'is Lascellesas karališkuosiuose rūmuose ištirpo tarp „vyrų pilkais kostiumais“ (taip pašaipiai juos vadino Velso princesė Diana). Tačiau aktorius Pipas Torrensas seriale „Karūna“ jį suvaidino taip, kad pavertė nepamirštama figūra – tiesiog XIX a. žvaigžde sodriomis tamsiomis akimis, labai žemu balsu, vešlių, šiurkščių ūsų, pedantiško būdo, griežtų pažiūrų. Jo žodžiai televizijos seriale gal ir išgalvoti, tačiau asmenybė atspindėta tikroviškai.

Lascellesas buvo sąžiningumo ir griežto moralinio vertinimo įsikūnijimas. Jis skrupulingai sergėjo vyriausybės ir karališkąsias paslaptis, tačiau puritoniškomis manieromis dangstė didžiausią savo paslaptį – neleistiną gyvenimo būdą slėpė nuo karališkosios šeimos, nors jai ir tarnavo. Kad Tommy'is biseksualus, žinojo tik keletas artimiausių draugų. Ir ši Lascelleso asmenybės pusė iškeliamą ne šiaip sau, o tam, kad suprastume jo, kaip atsidavusio Elžbietos ir Jurgio VI bei jų priešininko Vindzoro kunigaikščio patarėjo ir patikėtinio, vaidmens niuansus.

Tais laikais, kai Tommy'is dirbo Bakingamo rūmuose, vyrų homoseksualumas Didžiojoje Britanijoje buvo laikomas nusikaltimu. Už homoseksualumą baudžiamojon atsakomybėn tada patraukti tokie iškilūs žmonės kaip aktorius Johnas Gielgudas ir matematikas, karo meto žinučių kodų dešifruotojas Alanas Turingas. Aukšto rango dvariškiui, tokiam kaip Alanas Lascellesas, grėsė pavojus tapti skandalo objektu arba būti šantažuojamam.

Ne mažiau svarbus buvo ir jo išskirtinis – vedlio – vaidmuo rašant oficialias karaliaus Jurgio VI, jo tėvų bei karaliaus Jurgio V ir karalienės Marijos biografijas, kurių autoriai – atitinkamai Johnas Wheeleris-Bennettas, Haroldas Nicolsonas ir Jamesas Pope'as-Hennessy'is. Šios knygos, išleistos XX a. šeštajame dešimtmetyje, formavo visuomenės požiūrį į du monarchus ir karaliaus sutuoktinę.

Glaudžiai bendradarbiaudamas su šiais trimis biografais, Tommy'is jiems pamėtėdavo minčių, kokių kampu žvelgti, dalijosi su jais nediskre-

tiškomis įžvalgomis ir portretais, braukė jų žodžius „aštriausia redaktoriaus plunksna“ ir palengvino reikalus su karališkosios šeimos nariais – jie neabejodami sutiko su jo vertinimu ir davė pritarimą. Jis sumaniai įtikindavo autorius rašyti aptakiai arba ką nors nutylėti, kai manė tai esant būtina, arba atsikratydavo įprastinio santūrumo ir leisdavo sau kalbėti kone pašaipiai. Jo įtaka čia buvo tokia pat įspūdinga, kaip ir dirbant jam šešiolika metų karaliaus Jurgio VI vyresniuju patarėju. Tommy’io vaidmenį ap sunkino tai, kad du karališkieji biografai – Haroldas Nicolsonas ir Jamesas Pope’as-Hennessy’is – skirtingu laiku buvo jo meilužiai.

Dar asmenybės formavimosi metais ir Jurgis VI, ir Elžbieta patyrė išbandymų. Jos, antrosios jauniausios iš dešimties Stratmoro grafo ir grafienės vaikų, gyvenimas piešiamas saulėtas ir nerūpestingas: ji augo gražiuose dvaruose, žaidė, dainavo, šoko rilius. Glamso pilyje Škotijoje tvyrojo magiška aura. Iki 1929 m. pilis buvo apšviečiama tik žvakėmis ir dujiniais žibintais.

Ji augo, galima sakyti, idiliškoje aplinkoje, kur nebuvo vietos nuoboduliui ir rūpesčių dėl nepriteklaus, tačiau ledi Elžbietai Bous-Lajon ir jos šeimai teko stojiškai išverti ir dideles kančias. Likus septyneriems metams iki Elžbietos gimimo 1900-aisiais, nuo difterijos mirė jos tėvų pirmagimė vienuolikmetė dukra Violeta Hiacinta. Kai Elžbietai buvo vienuolika, nuo smegenų auglio mirė vyresnysis brolis Alekas. Jam tebuvo dvidešimt ketveri.

Per Pirmąjį pasaulinį karą Elžbieta neteko brolio Ferguso. Būdamas dvidešimt šešerių, jis žuvo Loso mūšyje 1915 m. Kiti du broliai, Patrikas ir Maiklas, buvo psichologiškai suluošinti apkasuose. Maiklas dingo be žinios 1917-aisiais ir buvo manoma, kad žuvo. Praėjus trims kankinančioms savaitėms, šeima sužinojo, jog jis gyvas, bet įkalintas vokiečių. 1919 m. pradžioje, praėjus dviem mėnesiams po paliaubų paskelbimo, Maiklas pagaliau grįžo namo. Nors išoriškai jis išliko linksmas ir bičiuliškas, karas jį vis dėlto traumavo visam laikui. Dar vienas brolis, Džokas, buvo sužeistas ir jam amputuotas pirštas.

Per visą karą ir Glamso pilis, ir šeimos namai – Šv. Pauliaus Voldeno Berio* dvaras Harfordšyro grafystėje, įsikūręs apie pusšimtis kilometrų nuo Londono, – buvo sužeistų karių gydyklomis. Elžbieta ir jos motina Glamso pilyje kasdien guosdavo sunkių psichinių ir fizinių sužalojimų patyrusius vyrus (sutraiškytomis krūtinėmis, sutrupintais nugarkauliais, pradurtais plaučiais). Paauglė buvo be galo gailiaširdinga ir supratinga, o kur dar jos neblėstantis linksmumas – visos šios savybės palaikys ir jos būsimą vyrą. Ji taip pat išmoko nukreipti žvilgsnį nuo bėdų, o niūrias mintis slėpti džiaugsmu spindinčia išore.

Elžbietos gyvenimas sukosi aplink tėvus, brolius ir seseris. Jos laišakai „mano brangiai mielajai mamai“ buvo kupini susižavėjimo ir susirūpinimo, dažnai slepiantys nerimą dėl ligų ir operacijų, po kurių motina savaitėmis būdavo prikautyta prie lovos. Elžbietai ji buvo „gerumo ir džiugesio angelas“.

Ledi Stratmor, kai nesirgdavo, viešpatavo Glamso pilyje kaip gyvybe spinduliuojanti šeiminkė, po vakarienės pianinu skambindavo škotiškas balades ir savo vaikams skiepijo gilų krikščionišką tikėjimą. Ji taip pat mokė Elžbietą pirmiausia žiūrėti į šviesiąją gyvenimo pusę. „Taigi, mieloji, prašau pažvelgti į šiuos du namus, – paliepė ji rodydama į bjaurų ir gražų pastatus. – Matai, šis yra gražus, o bjaurųjį aplenk.“

Elžbietos tėvas lordas Stratmoras buvo santūresnis, bet ištis ekscentriškas žmogus. Jis manė, kad kiaušiniai yra nuodingi, kasdien pietums valgydavo slyvų pudingą, o vyną skiesdavo vandeniui. Jis garsėjo tuo, kad galėdavo pacituoti ilgas Lewiso Carrollio knygos „Alisa Veidrodžio karalystėje“ ištraukas.

Karaliaus Jurgio VI mažos dienos, lydimos oficialumo ir griežtos emocijų savitvardos, buvo visiška priešingybė Elžbietos vaikystei, tačiau palytėtos ne ką mažesnių negandų. Princas Albertas (Jurgis VI) gimė 1895-aisiais, baigiantis Viktorijos epochai, ir buvo princo Jurgio ir princesės Mei – būsimąjo karaliaus Jurgio V ir karalienės Marijos antragimis sūnus. Princas Albertas retai matydavo grėsmingąją savo prosenelę karalienę Viktoriją, ji mirė 1901 m., kai jam buvo penkeri. Nors ir labai mažas, jis buvo priverstas

* *St Paul's Walden Bury* (angl.).

atlikti iškilmingą pareigą: šaltą vasario dieną kartu su kitais dalyvavo savo „plosenės“ laidotuvių ceremonijoje Vindzoro pilies Šv. Jurgio koplyčioje, ir palaidota ji buvo netoliese, Frogmoro namų* valdoje.

Jo tėvas karalius Jurgis V reikalavimais elgtis deramai, aštria kritika, stačiokiškomis manieromis ir ūmiu būdu valdė viską ir visus. Kai nemedžiodavo fazanų, ančių ar kurapkų, jis užsidarydavo savo ankštoje ir tamsioje kampinėje bibliotekoje pirmame Jorko kotedžo** aukšte; šis pastatas trisdešimt trejus metus buvo karališkosios šeimos būstas, įsikūręs Sandringamo rūmų*** valdoje Norfolkio grafystėje. Šioje patalpoje jis skaitydavo oficialius dokumentus ir tvarkydavo milžinišką pašto ženklų kolekciją. Iškvietimas į biblioteką visada reikšdavo, kad būsi išbartas.

Karalienė Marija iš prigimties buvo drovi, bet savaip atkakli. Tačiau ji gyveno paklusdama savo vyrui, visų pirma rodydama jam pagarbą, slopindama emocijas ir išlikdama manieringa. Savo vaikus nuo kandžių vyro priekaištų ir plūdimo ji įstengdavo apginti tik iki tam tikros ribos. Jurgis ir Marija buvo švelnūs vienas kitam ir mylėjo savo vaikus. Tačiau abu geriausiai jautėsi savo jausmus reikšdami raštu.

Jaunasis Albertas (šeimos narių ir draugų vadintas Berčiu) – princo Eduardo, vyriausiojo sūnaus ir sosto įpėdinio, „atsarginis“, – buvo drovus vaikas ir dažnai sirgdavo. Nuolat lyginamas su lepinamu vyresnėliu (šeimoje buvo vadinamas Deividu) nepasitikėjo savimi, neretai jį apnikdavo niūri nuotaika ir prasiverždavo pyktis.

O užvis blogiausia, kad šis jautrus berniukas apie aštuntus metus pradėjo mikčioti. „Ištark!“ – pareikalavo tėvas, ir jo mikčiojimas dėl to dar labiau paastrėjo. Albertas dažnai tylėdavo ir stebėdavo aplinką, viską dėmėdavosi. Jis užmatydavo daugiau, nei kas nors nutuokė, ir tapo geru klausytoju – šios savybės jam labai pravers sėdint karaliaus soste.

Kad jis taps karaliumi, neįsivaizdavo nei Bertis, nei jo šeima. Jis niekada netroško būti monarchu ir nebuvo rengiamas šiam vaidmeniui. Kai visa tai Bertį netikėtai užgriuvo, jis verkė motinai ant peties.

* *Frogmore House* (angl.).

** *York Cottage* (angl.).

*** *Sandringham House* (angl.).

Princas Albertas ledi Elžbietą Bous-Lajon įsimylėjo 1920 m. liepos 8 d., pirmą kartą šokant „Ritz“ viešbutyje surengtame Karališkųjų oro pajėgų pokilyje. Ji buvo nuotaikinga ir graži – „viliojanti mergina“ iš aristokratų sluoksnio. Elžbieta jau buvo atsisakiusi pasiūlymų tuoktis, vieni jų buvo neapgalvoti, kiti – rimtesni. Albertas stjo į eilę. Tą rugsėjį jis įsiprašė į Elžbietos ir jos bičiulių draugiją ir praleido triukšmingą savaitgalį Glamso pilyje. Jį traukė ir jos šeima, ir ji, džiugino jų neoficialumas ir nuoširdi šiluma.

Albertas Elžbietai merginosi daugiau nei dvejus metus. Ji dukart atsisakė jo rankos ir maloniai pasiūlė verčiau būti „gerais draugais“. Kad jis išdrįstų pamėginti trečią kartą, turėjo pasistengti kone pustuzinis žmonių.

Elžbietai niekada nekilo mintis, kad vieną dieną jis taps karaliumi, ir tai tikrai neturėjo įtakos jos požiūriui į Bertį kaip į būsimą vyrą. Kad ir kas juos vieną prie kito patraukė, geriausia, ko ji galėjo tikėtis, buvo sunkiai dirbančios karališkosios šeimos narės gyvenimas pareigingai dalyvaujant nesuskaičiuojamoje daugybėje oficialių renginių, susitikimų ir viešų pasirodymų, todėl pririnktų tvirtų kojų ir nepaliaujamos šypsenos.

Tarp virtinės manevrų įsikišus draugams ir šeimos nariams buvo ir atsikratyta varžovo išsiunčiant jį dirbti į Ameriką, 1923 m. sausį Elžbieta sutiko tekėti už Berčio. Begaliniam abiejų šeimų ir didelio būrio bičiulių džiaugsmui, po keturių mėnesių juodu susituokė ir ji besąlygiškai jį pamilo. „Tokia miela porėlė, taip vienas kitą myli“, – savo žmonai ledi Dianai rašė diplomatas ir politikas Duffas Cooperis. Jis stebėjo juos teatre, kai šie „tarpusavyje juokavo... stovėjo kartu tamsiame koridoriaus kampe ir linksmi šnekučiavosi“.

Šelmiškas jos būdas ir polinkis pasišaipyti užkrėsdavo. Ji mėgo juoktis, o jos gera nuotaika liete liejosi laiškuose šeimai ir draugėms, kuriuos ji pagražindavo žodeliais „viso labuko“ ir „sveikutėlaite“*, pasiskolintais iš P. G. Wodehouse'o, vieno mėgstamiausių savo rašytojų. „Rašau ir girdžiu

* *Tinkety-tonk, what ho* (angl.).

žiurkių cypimą, melodingą ir šiek tiek raminantį, o jų pėdučių trepenimas už sienų maldo nerimastingą mano protą. Mažosios brangutės. Dėkui joms“, – rašė ji savo broliui Džokui iš Šv. Pauliaus Voldeno Berio dvaro.

Albertas buvo toks baikštus, kokia veržli buvo Elžbieta, toks nerangus ir abejojantis – kokia drąsiai savimi pasitikinti Elžbieta, toks oficialus – kokia spontaniška ir atsipalaidavusi Elžbieta. Ir vis dėlto paaiškėjo, kad juodu vienas kitam tobulai tinka. Abu turėjo tai, ką britai vadina pagrindu: tai dorumas, sąžiningumas ir ištikimybė išvien su išsisknijusiu pareigos jausmu.

Elžbietos tėvai, Stratmoro grafas ir grafienė, formaliai žiūrint, nepriklausė „kilmingųjų luomui“ (ji sudarė asmenys iš Europos karališkųjų šeimų), tačiau gyveno greta britų aristokratijos viršūnėlės, esančios vienu laipteliu žemiau monarchijos: jos hierarchiją sudarė kunigaikščiai ir kunigaikštienės, markizai ir markizės, grafai ir grafienės, vikontai ir vikontienės, baronai ir baronienės. Stratmoro grafų tradicijos – medžioklės, elegantiškos pramogos patarnaujant livrėjomis vilkintiems tarnams, net dūdmaišininkai, apeinantys stalą po vakarienės Glamso pilyje, atitiko karališkosios šeimos tradicijas ir atributus. Elžbieta lengvai prisitaikė prie varžančios monarcho dvaro aplinkos – įsiliejo į ją, o ne prisišliejo prie jos. Po daugelio dešimtmečių princesė Margareta draugei prisipažino, kad jos motina, augusi „namuose, kuriuose niekas nesibardavo“, „buvo pasibaisėjusi tuo, kokios audros šeimoje siautėdavo viešint Jorko kotedže, ir labai stengėsi sumažinti tuose ankštuose kambariuose tvyrančių įtampą“.

Švelnus ir padrašinantis Elžbietos būdas maldė Alberto ūmumą ir nepasitenkinimą. Kaip tik jos paragintas jis ir kreipėsi į australą logopedą Lionelį Logue'ą, ir šis pakėlė jo savigarbą ir pažabojo mikčiojimą. Praėjus dvidešimt penkeriems metams, laiške, kuriame ragino vyresnėlę dukrą kuo labiau pasinaudoti vedybiniais pranašumais gyvenant su princu Filipu Maltos saloje, Elžbieta rašė: „Tavo tėčiui ir man be galo pasisekė, nes mes išbandėme labai daug skirtingų gyvenimo būdų. Kelerius metus gyvenome šėldami naktiniuose klubuose, bet greta to dar buvo vakarienės ir viešnagės užmiesčio namuose, stambiųjų žvėrių medžioklė Afrikoje, apsilankymai Paryžiuje, Osle, Belgrade, Romoje, Briuselyje, Australijoje, MALTOJE, ir per tą šurmulį palengvėle apsipratome. Esi tokia jaunutė ir tu taip pat tai „atrandi“.“

Albertas ir Elžbieta – kiekvienas savaip – buvo ištvermingesni ir tvirtesnės valios nei atrodė. Turėdama reikalų su vyro priešininkais Elžbieta galėdavo būti kieta it plienas, – pasak fotografo Cecilio Beatono, „kaip suvirinimo aparatu pagamintas zefyras“.

Kietumas buvo labai svarbus bendraujant su Alberto *bête noire** – išpaukintu ir nerūpestingu Velso princu Eduardu. Augdami broliai visai puikiai sutarė ir bendravo svaigiojo XX a. trečiojo dešimtmečio laikotarpiu. Iš pradžių Elžbieta džiaugėsi Eduardo draugija, rašė jam neformalius ir meilnius laiškus. Tačiau Albertą ir Elžbietą nuo savęs Eduardas atstūmė savo lėbavimu, merginėjimu ir charakterio ydomis, tarp jų savanaudiškumu, narcisizmu, dviveidiškumu, neloyalumu.

Velso princas mokėjo sužavėti ir atlikti pareigas. Bet jo šypsena slėpė nuobodulio kamuojamą, dėl savo likimo nirštantį, emociškai nesubrendusį, egocentrišką žmogų. Laiškuose savo ištėkėjusiai meilužei Fredai Dudley Ward jis liejo pasibjaurėjimą savimi, skundėsi patarėjais ir sutiktais žmonėmis, ką ir kalbėti apie tuos, kurie jį linksmينو. Jis reiškė panieką savo šeimai, ypač tėvui Jurgiui V, kurį laikė pasenusių pažiūrų ir siauraprotišku. Kartais teigdavo norįs, kad monarchija būtų nuversta, o save vadindavo maištautoju. Dažnai būdavo prislėgtas, net užsiminė apie savižudybę.

Visuomenė apie tai nieko nenutuokė, tačiau Eduardo ydos ilgainiui tapo žinomos jo šeimai ir dvariškiams. Didžiausią susirūpinimą jiems kėlė netinkamų moterų pasirinkimas. Jis buvo užmezgęs daugybę trumpų meilės romanų, bet labiausiai jį traukė ištėkėjusios moterys: iš pradžių buvo Freda, paskui – Thelma Furness, o nuo 1933 m. sausio – Wallis Warfield Simpson.

Eduardas buvo pametęs galvą dėl visų trijų moterų ir buvo joms nuolankus – kartą Fredai parašė, kad jis „iš tų vyrų, kuriems reikia šiek tiek žiaurumo“, – bet labiausiai buvo apsėstas dėl Wallis, kurios dominavimas glumino tuos, kurie juos abu stebėjo savo akimis. Kartą ji negailestingai jį išplūdo už tai, kad keturpėščias atkabino jos suknelės apsiuvą, užkibusį už kėdės kojos.

1935 m. gruodžio 28 d. karalius Jurgis V ir karalienė Marija pakvietė vakarienės Sandringamo rūmų valdoje gyvenančius bičiulius serą Johną ir ledi

* *Bête noire* (pranc. juodas žvėris) – nemylimas, nekenčiamas, antipatiškas asmuo, šleikištas daiktas ar reikalas.

Maffey'us su jų dukra Penelope. Įžengę į priemenę, Maffey'ai tapo karaliaus ir jo vyriausiojo sūnaus kivirčo liudininkais; Eduardas stovėjo ant laiptų, o tėvas iš apačios ant jo užriko: „Turi atsikratyti tos moters!“

Po trijų savaičių Jurgis V mirė, ir keturiasdešimt vienu metų princas tapo karaliumi Eduardu VIII. Jis buvo siaubingas monarchas, neatidus ir atsainus; jo elgesys ir požiūris ardė pačią monarchijos šerdį. Buvo pasiryžęs vesti „tą moterį“, kai tik ji išsiskirs su antruoju savo vyru. Per sudėtingą ir skausmingą sosto atsisakymo krizę 1936 m. gruodį Eduardas sumenkino brolių Albertą, taip pat savo patarėjus. O kai Didžiosios Britanijos vyriausybė pasipriešino jo pastangoms paversti Wallis savo karaliene ir jis išsižadėjo sosto, karaliumi tapo Albertas ir, pagerbdamas savo mirusį tėvą, pasivadino Jurgiu VI. Iki keturiasdešimt pirmojo gimtadienio jam buvo likusios trys dienos. Naujai karalienei, jo žmonai Elžbietai, buvo trisdešimt šešeri. Eduardas VIII tapo Vindzoro kunigaikščiu, o Wallis – jo kunigaikštienė.

Įžengimo į sostą dieną vienas iš pusbrolių Jurgio VI pasiteiravo, ką jis ketinąs daryti. „Nežinau, – atsakė šis. – Bet pasistengsiu padaryti viską, kas mano jėgoms.“ Ir jis tai darė, nors pradžia buvo nelengva, nes buvo nuogaustaujama, kad mikčiojimas trukdys jam tinkamai eiti pareigas. Palaikomas Elžbietos ir nenuilstamai treniruodamasis su Lioneliu Logue'u, naujasis karalius puikiai davė karūnavimo priesaiką ir valios pastangomis svarbiausias savo kalbas išmoko sakyti lėtai ir tik retkarčiais užsikirdamas.

Jurgis VI stropiai dirbo konstitucinio monarcho darbą. Būdamas valstybės vadovas, jis atstovavo savo vyriausybei namuose ir užjūryje, kasdien nagrinėjo raudonose odinėse dėžėse pristatomus oficialius dokumentus – Užsienio reikalų, Finansų ir kitų ministerijų raštus, slaptas žvalgybos ataskaitas, jo parašo reikalaujančius įstatymus, reglamentus ir skiriamuosius raštus – ir konfidencialiuose susitikimuose priimdavo ministrą pirmininką bei aibę kitų valdininkų.

Jo vaidmens esmę apibrėžė XIX a. konstitucijos žinovas Walteris Bagehotos: tai „teisė būti konsultuojamam, teisė paskatinti ir teisė įspėti“. Buvo tikimasi, kad monarchas laikysis nuošaliai nuo partijų politikos ir bus vienijanti jėga. Bertis ir Elžbieta drauge taip pat simbolizavo geram karaliui ir karalienei būtinas „šeimos dorybes“. Jie veikiau darė teigiamą įtaką, o tikros galios neturėjo.

Savo padėtį Jurgiui VI ir Elžbietai teko įtvirtinti įtemptu prieškario laikotarpiu – 1937–1939 m. Juodu surengė triumfiškus vizitus į Prancūziją, Kanadą ir Jungtines Valstijas, visur užkariaudami širdis ir protus. Vaišindamasi dešrainiais Franklino D. Roosevelt'o namuose Haid Parke, karališkoji pora užmezgė garsiąją bičiulystę su prezidentu ir pirmąja ponia. Jūdviejų pagarba vienas kito būdai ir temperamentui pasirodė esanti gyvybiškai svarbi atėjus karui.

Kai 1939 m. rugsėjo 3 d. Didžioji Britanija paskelbė karą Vokietijai, Jurgis VI pradėjo rašyti dienoraštį ir tai darė daugiau nei septynerius metus. Man suteikta privilegija jį skaityti Karališkajame archyve buvo nepaprasta galimybė jo akimis pažvelgti į reikšmingus Antrojo pasaulinio karo įvykius ir kariuomenės bei koalicinės vyriausybės vadovus. Aš taip pat galėjau visapusiškai įvertinti karaliaus intelektą ir sveiką protą, per dažnai vertintus nepakankamai.

Iš kasdienių Jurgio VI įrašų matyti, kad jis pasitikėjo karo meto ministru pirmininku Winstonu Churchilliu ir palaikė su juo bičiuliškus santykius. Suprato viską užgožiančią Churchillio asmenybę ir gebėjo pajusti jo nuotaikų kaitą. Karalius užrašuose pabrėžė, kad jei jau ministras pirmininkas priėmė sprendimą, „asmeniniai jausmai jam nieko nereiškia, nors viena jo pusė ir labai jausminga“.

Jurgio VI dienoraščio puslapiuose išryškėja jo smalsus protas, kuriam maga įsisavinti kiekvieną smulkmeną. Karalius galėdavo būti netikėtai kategoriškas (1940 m. Leiboristų partijos aprūpinimo ministrui Herbertui Morrisonui pareiškė, kad jo partija „iš dalies kalta“ dėl ginkluotės trūkumo) ir dažnai numatydavo toli į priekį. Antai nuo pat pirmųjų karo dienų jis ragino vyriausybės atstovus pradėti rengti pokario planus tam, „kad būtų išsaugota visuomenės klasių maišymosi dvasia“. Taip pat permatydavo žmogaus charakterį: jo dienoraštyje yra pastaba apie sovietų užsienio reikalų ministrą Viačeslavą Molotovą – kad jis „atrodo kaip mažas tykus silpnabalsis žmogelis, bet iš tikrųjų yra tironas“.

Per karą Jurgis VI su Elžbieta dalijosi neįprastai gausias pareigas. Pasak oficialaus Elžbietos biografo Williama Shawcrosso, antradieniais Bakingamo rūmuose rengiamų karaliaus pietų su Winstonu Churchilliu

„beprecedentis“ bruožas „buvo karalienės dalyvavimas šiuose privačiuose pokalbiuose“. Trys vienas kitą palaikantys žmonės susitikdavo Bakingamo rūmuose blausiai apšviestame valgomajame lentomis užkaltais langais arba „milžiniškuose [rūmų] požemiuose“, kur buvo įrengta priešlėktuvinė slėptuvė. Daugelį šių susitikimų Jurgis VI aprašė savo dienoraštyje. Elžbieta, laikiusi save „labai svarbia karaliaus komandos dalimi“, apie juos beveik neužsiminė.

Per karą važinėdamas po Didžiąją Britaniją karalius sukorė daugiau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių kilometrų, dažnai pervargindamas gležną savo organizmą. Karalienė lydėdavo jį daugumoje kelionių, į kurias juodu leisdavosi storai šarvuotu traukiniu ir automobiliais ir buvo nuolat judantys taikiniai. Lankydamiesi subombarduotuose Londono rajonuose jie dažnai nepaisydavo aidinčių perspėjimų apie oro antskrydžius. Nakvodavo traukinyje greta tunelių, kad iškilus pavojui priedanga būtų čia pat.

Kai nebūdavo išvykę apžiūrėti karinių bazių, fabrikų, ligoninių, laivų, apgriautų miestų ir miestelių, jie, rizikuodami savo gyvybe, darbo dienas leisdavo Bakingamo rūmuose. Čia juodu buvo per tris iš devynių įvykdytų rūmų sprogdinimų. 1940 m. rugsėjį vyriausybės pareigūnai patarė jiems nakvoti Vindzoro pilyje – požeminėje slėptuvėje arba sutvirtintuose pirmojo aukšto miegamuosiuose. Čia juodu atsilaikė girdėdami reguliariai kaukiančias oro pavojaus sirenas, priešo lėktuvų ūžesį, netoliese krįstančių bombų sprogimus, priešlėktuvinių ginklų gausmą.

Antrojo pasaulinio karo metais Jurgiui VI ir karalienei Elžbietai sėkmingai valdyti šalį padėjo ne tik gailestis ir dėmesys, bet ir įgimtas gebėjimas jausti Didžiosios Britanijos sielą. Savo dienoraštyje karalius rašė, kad „vienas pagrindinių [jo] gyvenimo darbų – padėti kitiems, kai gali jiems pasitarnauti“. Šis darbas siaubingai nualino jo sveikatą, o dar labiau jai pakenkė jo įprotis surūkyti po du pakelius cigarečių per dieną ir nuolatinis nerimavimas, kad reikės sakyti kalbą.

Winstonas Churchillis išmintingai pasiūlė karaliaus Jurgio VI brolių Vindzoro kunigaikštį pasiūsdamas į Nasau 1940–1945 m. laikotarpiui. Jis buvo paskirtas gubernatoriumi siekiant jį pašalinti iš Europos „karo sumetimais“. Eduardas VIII būtų buvęs pražūtingas karo meto lyderis ir dėl savo temperamento, ir dėl visiems žinomo žavėjimosi Vokietija ir jos nacių vadovybe.

Jurgis VI ir karalienė Elžbieta sugriežtino drausmę, kad išlaviruotų niūriu pokariu, rinkimus pralaimėjus Winstonui Churchillui ir jo vadovaujamai Konservatorių partijai. Apie daugumą leiboristų lyderių jie žinojo iš jų per karą eitų pareigų ir nerimavo dėl naujosios vyriausybės vykdomos radiklios pramonės nacionalizavimo politikos tempo ir padarinių. Su Churchilliu ir kitais žymiais konservatoriais Jurgis VI kalbėdavosi prie keturių akių, o su leiboristų ministrais bendraudavo itin korektiškai. 1945 m. ministru pirmininku tapusį leiboristų lyderį Clementą Attlee'į Elžbieta laikė „praktišku mažu žmogeliu“. Karaliui jis atrodė „susitraukęs ir mažas“, taip pat santūrus. Attlee'ui pradėjus eiti pareigas, po savaitės Jurgis VI parašė: „Manau, man teks jam kai ką iškloti“, nors laikui bėgant tarp jų užsimezgė abipusiškai pagarbūs santykiai.

Karalius ir karalienė jautėsi laimingi dėl vyriausios dukters – jų Lilibetės – ir princo Filipo vedybų, vėliau sulaukė anūkų princo Čarlzo ir princesės Anos. Juodu atstatė per karą nuniokotą Karališkąją vilą* Vindzoro pilies valdoje ir mėgėdavosi valgymu jos soduose, kai įkyrėdavo oficiali pilies atmosfera. Ėmė daugiau linksmintis, rengdavo kviestines vakarienes ir šokių vakarus savo draugams. Po kelis mėnesius atostogaudavo Sandringamo rūmuose ir Škotijos aukštumose stovinčioje monarchui priklausančioje Balmoralo pilyje.

Tačiau jų dviejų gyvenimas nebegalėjo grįžti į normalias vėžes. Paskutinius trejus valdymo metus Jurgį VI prikaustydavo prie lovos širdies ir kraujagyslių ligos ir plaučių vėžys. Anuomet gydytojai įprastai nutylėdavo vėžio diagnozę saugodami ligonį nuo nereikalingo nerimo. Nei karalius, nei karalienė apie ligą nekalbėjo net ir pašalinus jam piktybinio auglio pažeistą kairįjį plautį. O gydytojai teigė, kad operacija buvo atlikta dėl struktūrinių pakitimų plautyje.

Jurgis VI ir Elžbieta guodėsi iliuzija, kad jis stiprėja, net ir tada, kai jo silpnumas jau badė akis. Karalius netgi paskutinę savo gyvenimo dieną išsiruošė į Norfolką grafystės gamtą su kaimynais, ūkininkais nuomininkais ir Sandringamo rūmų darbininkais medžioti triušių (šia pramoga mėgėdavosi

* *Royal Lodge* (angl.).

pasibaigus fazanų medžioklės sezonui), o vakare ramiai pavakarieniavo su šeima. Kai karalius mirė, Winstonas Churchillis, atiduodamas pagarbą, savo kalboje išreiškė susižavėjimą tuo, kad jis išliko „linksmas ir bebaimis – kūnas palaužtas, bet dvasia visiškai nesutrikdyta ir net nepaveikta“.

Dvidešimt aštuoneri bendro gyvenimo metai Jurgiui VI ir Elžbietai, kaip itin tradicinei porai, buvo kupini netikėtos ir nepageidaujamos dramos. Pirmiausia buvo brolio Vindzoro kunigaikščio įvykdyta išdavystė. Didžiuoliai Antrojo pasaulinio karo išmėginimai įtempė karaliaus nervų stygas iki trūkio taško, ir jis gerokai patuštino savo žmonos stiprybės atsargas. Po karo juodu vėl sugebėjo reaguoti į sunkumus dėl nepriteklių ir sukrečiančių socialinių permainų prisitaikydami prie socialistinės vyriausybės,ėjusios prieš daugelį jų vertybių. Per penkis našlavimo dešimtmečius Elžbieta įtvirtino mirusio karaliaus palikimą. Ji išgyveno visą XX a. ir pelnytai užsitarnavo žmonių meilę kaip Didžiosios Britanijos senelė.

Penkiolika karaliaus ir karalienės gyvenimo metų prasidėjo nerimu ir nežinomybe, o baigėsi stojiška kančia ir ankstyva mirtimi. Juodu išgelbėjo ir atkūrė sosto atsisakymo krizės pakirstą monarchiją. Valdydami šalį karo metais jie parodė pasauliui savo drąsą ir gebėjimą įkvėpti. Pagaliau savo pavyzdžiu ir pamokymais juodu parengė savo vyresniąją dukterį perimti sostą, taip paruošdami dirvą naujam Elžbietos epochai, saugosiančiai monarchijos pamatus XX a. ir XXI a. pradžioje.

Jorko kunigaikštis ir kunigaikštienė su šunimi Glenu Glamso pilyje 1925 m.

PIRMA DALIS

Netektys ir meilė

„Buvo nuostabu būti mylimai.“

*„Nutariau palūkėti... Tikiuosi,
kad nesielgiu negražiai.“*

Ledi Elžbieta Bous-Lajon ir princas Albertas Harfordšyro grafystėje esančio
Šv. Pauliaus Voldeno Berio dvaro sode

PIRMAS

Dvylika dienų

ELŽBIETOS BOUS-LAJON RANKOS siekimas labiau panėšėjo į princo Alberto suplanuotą operaciją, o ne į merginimąsi. Jis vykdė ją trisdešimt mėnesių. Taikė staigius antpuolius, taktinius atsitraukimus ir neabejotinai gerai apgalvotus apgaulingus manevrus. Retsykais išsikviesdavo pastiprinimą. Dažnai puldavo į neviltį, bet atkakliai, ryžtingai ir kryptingai siekė savo tikslo, net ir prieštariniausius atsakymus laikydamas padrąsinimo ženklais.

Jei Elžbieta būtų įsižiūrėjusi Bertį kaip jis ją, jų meilės romaną būtų klostęsis tarsi knygoje. Praėjus keliems mėnesiams, kai 1920 m. vasarą jis jai pirmąkart parodė didžiulį dėmesį, ji būtų ištarusi „taip“ jam neišvengiamai pasipiršus. Tačiau jos širdis linko prie kito vyro – Jameso Stuardo, 17-ojo Mario grafo trečio sūnaus ir – kokia likimo ironija! – Berčio štalmeisterio – asmeninio padėjėjo, kuris rūpindavosi jo logistika ir padėdavo jam renginiuose.

Stuartas buvo aukštas, švelnių veido bruožų, ūsuotas škotas, turintis širdžių ėdiko reputaciją. Jis ir Elžbieta susipažino jos šeimos surengtame kelių dienų pobūvyje Glamso pilyje 1919 m. rugsėjį, kai Jamesui buvo dvidešimt dveji, o jai – devyniolika. kažkas tarp jų turėjo būti užsimezgę, nes Bertis suprato turintis rimtą varžovą. Susiviliojęs netikėta finansinės sėkmės galimybe, Stuartas paliko tarnybą pas Bertį ir išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas – sklido kalbos, kad šiuo jo žingsniu pasirūpino Berčio motina karalienė Marija. Šiaip ar taip, Berčio varžovas iš kovos lauko buvo pašalintas.